

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Східноєвропейського
національного
університету

ISSN 1729-360X

Філологічні
науки

Мовознавство

Постановка наукової проблеми та її значення. Чимало праць перекладознавців присвячено питанню, яким чином знизити ризики втрати інформації в перекладі. У центрі досліджень загальної та лінгвістичної теорії перекладу постали «інваріантність», «еквівалентність» та «адекватність», між якими досі існують розбіжності в тлумаченні. У перекладі текстів ділового дискурсу *актуальним* залишається поняття нормативної еквівалентності, яка, на перший погляд, не повинна створювати суттєвих проблем у досягненні еквівалентності. Проте недостатньо розглянутими залишаються опис та зіставлення мовних схем між мовними парами в певних типах тексту, що ускладнюється відкритістю жанрової системи текстів. **Мета** нашої статті полягає у виокремленні зв'язків між еквівалентністю текстів ділового дискурсу та перекладацькими стратегіями, що застосовуються для досягнення останньої. Основні **завдання** статті – узагальнити та систематизувати набуті досі знання з питань еквівалентності з подальшим їх перенесенням до царини ділового дискурсу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Еквівалентність перекладу тісно пов'язана з проблемою перекладності, яка набула актуальності ще наприкінці 18 ст. й не втрачає її донині. Дослідники перекладу розділилися на два табори. Представники одного табору (В. фон Гумбольдт, 1796; М. Вандружжа, 1967) вважали переклад неможливим завданням, прибічники іншого табору (Л. Блумфілд, 1935; О. Каде, 1971), навпаки, відстоювали думку про те, що «принципово немає обмеження перекладності» [5, с. 159–161]. Про мовний принцип відносності йдеться в гіпотезі Сепіра-Уорфа, яка є обмеженою, оскільки розглядає мову як гомогенне, статичне та позаясторичне культурне поняття. І той факт, що між мовними спільнотами існують розбіжності, які перешкоджають здійсненню перекладу, повністю спростовують Я. де Вард та Ю. Найда, зазначаючи, що між народами більше спільного, аніж відмінного [5, с. 176]. У цьому аспекті можна погодитися з думкою Х. Вейнріха про те, що всі тексти є перекладними [5, с. 183]. Інша справа – протиставлення теоретично абсолютної перекладності та практичної неперекладності. Хоча і цю суперечність можна усунути за допомогою принципу вираження (the principle of expressibility) Дж. Сьорля, згідно з яким можна точно висловити будь-яку думку. Навіть якщо в мові відсутні засоби для вираження сказаного, не можна категорично відстоювати факт неперекладності, адже будь-яка мова здатна з часом розширювати свій лексичний склад. Єдиною перешкодою може стати нерозуміння адресатом висловленого [5, с. 183].

У основі теорії перекладу лежить дослідження еквівалентних зв'язків. Як зазначав О. Каде, головним завданням спеціального перекладознавства є розкриття та опис об'єктивно наявної системи потенційних еквівалентних зв'язків між двома мовами, що взагалі можливо лише за допомогою перекладу та лежить в основі окремого акту перекладу. При цьому слід врахувати, що мовна система є абстракцією [6, с. 63]. Об'єктивність системи, власне, досягається за рахунок прагматичних факторів (ситуації, культури тощо). Поняття еквівалентності постійно видозмінювалося, що спричинило розширення поняття з урахуванням текстових, комунікативних, функціональних та зазначених вище прагматичних факторів. У 80-ті роки запекла полеміка з приводу еквівалентності виникла між представниками функціональної теорії перекладу (Skopos), які відштовхувалися у своїх судженнях від різних «вихідних пунктів» – одні науковці були націлені на адресата, прибічники еквівалентності спиралися лише на вихідний текст. За умови зміни функції останнього (зміна мети) еквівалентність взагалі не відігравала ролі. На думку П. Кусмауля, якщо мета перекладу є функціональною константою між вихідним текстом (ВТ) і текстом перекладу (ТП), еквівалентність має право на існування, хоча і з усіма розбіжностями у визначенні [6, с. 64]. Л. К. Латишев у цьому плані розмежовує поняття «функція тексту» та «зміст тексту». В різних ситуаціях спілкування один і той самий зміст може мати різні функції [3, с. 31].

Загалом слід розрізняти потенційну еквівалентність (максимальна спільність змісту двох різномовних текстів) та перекладацьку еквівалентність (реальна змістова близькість змісту двох текстів). Межею перекладацької еквівалентності є максимально можливий (лінгвістичний) ступінь збереження змісту оригіналу в перекладі. Проте в кожному перекладі змістова близькість до оригіналу різною мірою наближається до максимальної [3, с. 51]. На думку В. Н. Комісарова, розбіжності в системах вихідної мови (ВМ) і мови перекладу (МП), а також особливості текстотворення неоднаково можуть обмежувати зміст оригіналу. Тому перекладацька еквівалентність може ґрунтуватися на збереженні чи втраті різних елементів змісту оригіналу. В. Н. Комісаров виокремлює п'ять типів еквівалентності, у кожному з яких переклад може забезпечувати міжмовну комунікацію. Перші три

типи стосуються функціонально-ситуативного змісту оригіналу і включають збереження мети комунікації, опису ситуації та способу її опису. Четвертий і п'ятий типи еквівалентності пов'язані з передачею семантики мовних одиниць при збереженні синтаксичної структури, лексичного наповнення та стилістичної характеристики оригіналу. В перекладі текстів державного та міжнародного значення спостерігається паралелізм синтаксичної організації щодо оригіналу [3, с. 70]. Менший ступінь паралелізму досягається за допомогою використання синонімічних та аналогічних структур зі зміною порядку слів чи типів зв'язку. Порядок слів може вказувати на тема-рематичні зв'язки і слугувати вираженню емоційного характеру висловлювання [3, с. 74]. Таку ж функцію виконує інверсія. Незважаючи на те, що п'ятий тип еквівалентності забезпечує максимальний ступінь близькості змісту ВТ і ТП, невідворотними є незначні втрати в денотативному, конотативному та внутрішньо-лінгвістичному аспектах семантики слова [3, с. 79]. Це пов'язано з мовною картиною світу та розбіжностями в нормах та узусі ВМ і МП. Переклад текстів ділового дискурсу націлений на досягнення п'ятого типу еквівалентності, хоча через розбіжності між ВМ та МП можуть виникати втрати в перекладі. Мовні норми спричиняють другий тип еквівалентності, що пов'язано з перекладом установлених виразів, мовленнєвих формул тощо. Таким чином, головним завданням перекладача є мінімізація зазначених вище втрат.

У випадку перекладу ділового дискурсу слід визначити структурну одиницю ділової комунікації, якою, на думку О. О. Безнаєвої, є бізнес-текст. Бізнес-тексти за своєю жанровою специфікою доцільно розглядати як вербалізовані проєкції когнітивного корелята макрофрейму «текст ділового повідомлення» [1, с. 8]. Діловий дискурс, окрім тексту, включає екстралінгвістичні та соціолінгвістичні фактори його формування, сприйняття та розуміння. Результатом інтеграції в бізнес-дискурс виявляються тексти у формі різних жанрів [2, с. 142]. У перекладі текстів ділового дискурсу (договорів та ділової кореспонденції) дотримуються певних мовних норм (норм стилю) щодо вибору та використання мовних засобів на синтаксичному та лексичному рівнях. Таким чином, між ВТ і ТП виникає нормативна еквівалентність [5, с. 247]. В. Вілс використовував поняття *Gebrauchsnormen* (норми вжитку), за якими у ВМ та МП заздалегідь закріплені мовні схеми вираження, мовна поведінка, норми заборони тощо. Комунікативний ефект перекладу підлягає певним закономірностям, які є на внутрішньомовному рівні і які корелюють між собою на міжмовному рівні. Схожим за значенням є поняття «динамічна еквівалентність», що його запровадив американський лінгвіст Ю. Найда. Для її досягнення перекладач має орієнтуватися не на формальні особливості оригіналу, а на реакцію рецепторів перекладу з дотриманням максимальної зрозумілості та природності перекладу, а також норм МП [3, с. 23].

Тип тексту впливає не лише на вибір мовних засобів у перекладі, а й змінює структуру самого тексту. Р. ван ден Брок вказує на те, що переклади зазвичай не змінюють функції та прагматики тексту. Власне, змінюються функціонально-стилістичні й конвенційні властивості тексту. Норми тексту в МП слугують для того, щоб перекладач здійснив певні мовні зміни, які не можна пояснити, виходячи з розбіжностей між ВМ і МП. Опис та кореляція таких схем використання мови в окремих типах текстів є центральним, досі недостатньо розглянутим завданням перекладознавства, націленого на лінгвістику тексту та контрактивну лінгвістику [5, с. 248]. Для лінгвістики тексту аналіз типів тексту є вирішальним кроком на шляху до прагматики перекладу, адже тип тексту створює комунікацію і є її невід'ємною частиною. Проблематичним є той факт, що учасники комунікації можуть сприймати текст як специфічну схему комунікації у формі окремого типу тексту, що через диференціацію ускладнює побудову класів. Таким чином, типи текстів не утворюють закритої системи, як наприклад, фонетична система мови. Йдеться про гнучкі безкінечні системи з непевними межами між окремими типами текстів [7, с. 52]. Основа жанрової проблематики зводиться до пошуку можливих способів уникнення довільної класифікації корпусу текстів дискурсу. К. Адамчик пропонує власні критерії щодо виділення жанрів тексту: вичерпність, гомогенність, однотипність та завершеність [4, с. 62]. Дискурс ідентифікується в площині суспільної комунікації за допомогою стилів, у яких відображаються жанри. У свою чергу, жанри безпосередньо впливають на мовленнєву поведінку індивіда, оскільки закріплюють за собою певні норми в спілкуванні.

У досягненні еквівалентності в перекладі текстів ділового дискурсу перекладач має врахувати стратегії, що їх запропонував З. Купш-Лозерайт на прикладі перекладу договорів. Загалом стратегії перекладу охоплюють три аспекти: збереження комунікативної функції та однакове відображення

реальності в змісті ВТ і ТП, а також дотримання формально-структурної побудови тексту [8, с. 228–229]. Усі стратегії перекладу цілком залежать від установлених норм (нормативної еквівалентності). Вивчення перекладу насамперед має на меті опис реальних перекладацьких фактів, тобто має описативний, а не прескриптивний характер. Лише після з'ясування дійсного співвідношення мовних одиниць у процесі перекладу можна розробити рекомендації щодо методів вибору правильного варіанта перекладу [3, с. 20]. Такої ж думки дотримується Дж. Кетфорд, який на передній план у проблематиці теорії перекладу висуває розкриття поняття перекладацької еквівалентності, виявлення ступеня змістової близькості ВТ і ТП, що можна довести лише емпірично, зіставивши оригінал і переклад [3, с. 24]. Для дослідження еквівалентності перекладу в нагоді можуть стати методи та результати функціонально-стилістичного аналізу мови й тексту, які розглядають функціонально різні обов'язкові схеми застосування мови в конкретних комунікативних ситуаціях. Матеріальною базою для таких досліджень слугують не лише переклади, а й паралельні тексти, які Сігмунд Квам визначає як оригінальні тексти, створені незалежно один від одного окремими мовними спільнотами для відображення змісту типу тексту в межах певного дискурсу [7, с. 54]. Адже «норми паралельних текстів у МП» визначають, чи є переклад «належним чином сформованим текстом», а не сукупністю «добре оформлених речень» [5, с. 248].

Висновки. Еквівалентність залишається у наш час одним із ключових питань загальної та лінгвістичної теорії перекладу. Ступінь подібності між ВТ і ТП залежить від багатьох факторів і виражений п'ятьма типами еквівалентності, на які впливають норми мовної системи, мовна картина світу та узус. У перекладі текстів ділового дискурсу основна увага зосереджена на конвенційній еквівалентності, яка ускладнена відкритістю жанрової системи текстів. Еквівалентність перекладу можна дослідити емпірично, зіставивши ВТ і ТП. До матеріальної бази дослідження також можна залучити паралельні тексти. Для досягнення максимально можливої еквівалентності у перекладі текстів ділового дискурсу слід урахувати комунікативну функцію тексту, особливості відображення реальності у ВМ і МП, а також дотримуватися формально-структурної побудови тексту, виходячи зі встановлених норм.

Перспективи подальшого дослідження. Слід продовжити дослідження рівнів еквівалентності в окремих жанрах ділового дискурсу з подальшим їх зіставленням для виведення загальних закономірностей у перекладі ділового дискурсу, а також задля визначення основних методів та способів перекладу, що використовуються для досягнення еквівалентності.

Джерела та література

1. Безнаева О. А. Когнитивно-прагматические особенности представления информации в деловом дискурсе: на материале англоязычной деловой корреспонденции : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Безнаева Ольга Александровна. – Архангельск, 2009. – 183 с.
2. Буркитбаева Г. Деловой дискурс и уровни его исследования / Гульмира Буркитбаева // Наукові записки. Серія : Філол. науки (мовознавство). У 5 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 89 (5). – С. 140–146.
3. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
4. Habscheid S. Text und Diskurs / Stephan Habscheid. – Paderborn : Wilhelm Fink GmbH & Co. Verlags-KG, 2009. – 122 S.
5. Koller W. Einführung in die Übersetzungswissenschaft. 7., aktualisierte Auflage / Werner Koller. – Wiebelsheim : Quelle & Meyer Verlag GmbH & Co., 2004. – 343 S.
6. Kussmaul P. Verstehen und Übersetzen. Ein Lehr- und Arbeitsbuch. 2., aktualisierte Auflage / Paul Kussmaul. – Tübingen : Narr Francke Attempto Verlag GmbH + Co. KG, 2010. – 217 S.
7. Kvam S. Grundlagen einer textlinguistischen Übersetzungswissenschaft. Forschungsüberblick und Hypothesen / Sigmund Kvam. – Münster : Waxmann Verlag GmbH, 2009. – 171 S.
8. Snell-Hornby M. Handbuch Translation. Zweite, verbesserte Auflage / Mary Snell-Hornby. – Tübingen : StaufFenburg Verlag Brigitte Narr GmbH, 2006. – 434 S.

Баклан Ирина. *Еквівалентність в перекладі ділового дискурсу.* Между исходным текстом и текстом перевода возникает нормативная эквивалентность, которая подразумевает использование определенных языковых норм по отношению к выбору языковых средств на синтаксическом и лексическом уровнях. В переводе делового дискурса следует учесть экстралингвистические и социолингвистические факторы формирования, восприятия и понимания бизнес-текста. Критериями жанровой классификации текстов делового дискурса могут стать исчерпанность, однородность, однотипность и завершенность текста. В стратегиях перевода дело-

вого дискурса учитывают сохранение коммуникативной функции, структуры и одинаковое отображение реальности в исходном тексте и тексте перевода. Степень переводческой эквивалентности можно исследовать эмпирически с помощью функционально-стилистического анализа текста. Материальной базой могут послужить как тексты переводов, так и параллельные тексты.

Ключевые слова: исходный текст, деловой дискурс, динамическая эквивалентность, эквивалентная связь, нормативная эквивалентность, переводность, текст перевода.

Baklan Iryna. Equivalence in Translation of Business Discourse. There is normative equivalence between source text and target text which means usage of definite language norms towards a choice of language tools on syntactical and lexical levels. Extralinguistic and sociolinguistic factors of text formation, perception and interpretation are to be taken into account in business discourse translation. Measures of genre classification are text exhaustiveness, homogeneity and completeness. The business discourse translation strategies include saving of communicative function, text structure and similar reality representation in source and target texts. The equivalence degree can be researched empirically with the help of functional-stylistic text analysis. Material resources could be both translations and parallel texts.

Key words: source text, business discourse, dynamic equivalence, equivalent connection, normative equivalence, translability, target text.

Стаття надійшла до редколегії
14.02.2013 р.

УДК 81'373.2

Володимир Мозговий

Офіційна передача російських особових імен українською мовою (прикладні словникові статті на букви «Б – Д»)

У статті акцентовано, що проблему стандартизації власних назв слід вирішувати не через їхнє «підлаштування» під українську парадигму, а через єдині підходи до презентації в українській пропріальній культурі з погляду права, за якими тільки власник зможе розпоряджатися долею свого імені, враховуючи специфіку іншої мовної системи. Нове осмислення головного призначення онімної лексики – бути засобом передачі юридично точної інформації про власника імені – передбачає й актуалізацію нового соціально-правового методу його ідентифікації засобами іншої мови. Відповідно до цього методу запропоновано словникові статті передачі російських особових імен українською мовою в контексті права (букви «Б – Д»).

Ключові слова: пропріальна культура, атрибут права, метод соціально-правової ідентифікації власних назв, фононіми, графоніми, морфоніми.

Постановка наукової проблеми та її значення. Кількість проблем, пов'язаних із передачею споріднених імен, що функціонують у спільній пропріальній культурі, не зменшується при відбудові незалежної Української держави, що стала на шлях національного-демократичного розвитку. Її підкреслена національна доктрина вимагає толерантного ставлення до представника будь-якої національної спільноти, збереження найменших проявів культури в різних її формах і поваги до будь-якого оригінального права на ім'я, що зміцнює й збагачує багатонаціональну країну культурно-мовним різнобарв'ям. У цьому контексті проблему стандартизації власних назв слід вирішувати не через їхнє «підлаштування» під українську парадигму, а через застосування єдиних підходів до їхньої презентації в українській пропріальній культурі з погляду права, за якими тільки власник зможе розпоряджатися долею свого імені, враховуючи специфіку іншої мовної системи [3].

Нове осмислення головного призначення онімної лексики – бути засобом передачі юридично точної інформації про власника імені – передбачає й актуалізацію соціально-правового методу його ідентифікації засобами іншої мови.

Актуальність підходу до власних назв як категорії права зумовлює необхідність створення юридичних словників їхньої офіційної передачі в умовах України (передусім російсько-українських).

4. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вища шк., 1983. – 176 с.
5. Німецько-український фразеологічний словник. У 2-х т. / В. І. Гавриш, О. Г. П'ророченко. – К. : Рад. шк., 1981. – Т. 1. – 416 с., Т. 2. – 382 с.
6. Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова): [підруч. для студ. вищих навч. закл.] / Т. Р. Кияк, О. Д. Огуй, А. М. Науменко. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 592 с.
7. Корунець І. В. Теорія та практика перекладу (аспектний переклад) / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 448 с.
8. Рецкер Я. И. Задачи сопоставительного анализа переводов / Я. И. Рецкер // Теория и практика перевода / отв. ред. Б. А. Ларин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1962. – С. 42–52.
9. Словник фразеологізмів української мови / [уклад. : В. М. Білоноженко та ін.]. – К. : Наук. думка, 2003. – 1104 с.
10. Фразеологічний словник української мови. – К. : Наук. думка, 1995.
11. Albrecht J. Grundlage der Übersetzungsforschung. Übersetzung der Linguistik / J. Albrecht. – Gunter Narr Verlag, Tübingen, 2005. – 313 s.
12. Рот Й. Фальшива вага / Йозеф Рот; з нім. перекл. Юрко Прохасько. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2005. – 122 с.
13. Герман Ю. Літній дім, згодом : оповідання / Юдіт Герман ; з нім. перекл. Юрко Прохасько. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2004. – 127 с.
14. Roth Josef. Das falsche Gewicht (die Geschichte eines Eichmeisters) / Josef Roth. – Köln : Kiepenheuer und Witsch, 1994.
15. Hermann J. Sommerhaus, später / Judith Hermann. – Frankfurt am Mein : S. Fischer, 1998.

Ткачивская Мария. Трансляторная эквивалентность фразеологизмов (на материале переводов Ю. Прохасько). В статье рассматривается проблема перевода фразеологизмов на материале переводов Ю. Прохасько, осуществляется обзор научных разысканий, подается семантическая классификация фразеологизмов и демонстрируются способы их перевода. Исследуются воспроизведение фразеологизмов полным и относительным эквивалентом, а также их частичное воспроизведение. В выводах указываются полученные результаты каталогно использованных переводчиком способов перевода.

Ключевые слова: перевод, фразеологизм, эквивалент, классификация, эквивалент, воспроизведения, анализ, исследования, способы перевода, обоснование.

Tkachivska Mariya. Translation Equivalents of Phraseological Units (based on translations by Yu. Prohasko). The paper explores the problem of rendering phraseological units viewing scientific investigations concerned. The analysis of the issue under study is pursued, semantic classification of phraseological units is presented, the ways of their translation are given. The basic material is set forth with illustrative examples added, and the findings are substantiated. The analysis deals with interpretation of phraseological units by means of using complete and relative equivalent correspondences, as well as their partial identity. The study is based on translations by Yurko Prohasko. The conclusion highlights findings concerning the methods of translation used by the interpreter.

Key words: interpretation, phraseological, units, classification, equivalent, correspondences, analysis, study, translation methods.

Стаття надійшла до редколегії
05.03.2013 р.

УДК 81'25=11(045)

Ірина Баклан

Еквівалентність у перекладі ділового дискурсу

У статті охарактеризовано загальний стан розвитку дослідження перекладацької еквівалентності, розкрито поняття нормативної еквівалентності в перекладі ділового дискурсу, наведено залежність еквівалентності від жанрової специфіки текстів, зазначено основні перекладацькі стратегії, націлені на досягнення еквівалентності.

Ключові слова: вихідний текст, діловий дискурс, динамічна еквівалентність, еквівалентний зв'язок, нормативна еквівалентність, перекладність, текст перекладу.